

Глібов Леонід Іванович

Життя та творчість

ЛЕОНІД ГЛІБОВ

(1827—1893)

Літературні псевдоніми — Простодушний, Непостоянный Сотрудник, Капитан Ботвиван.

Леонід Іванович Глібов народився 5 березня 1827р. у селі Веселий Поділ на Полтавщині в родині управителя поміщицьким маєтком. Дитинство його минало в селі Горби Кременчуцького повіту, куди переїхав батько разом зі своїм паном. Проживаючи неподалік від панського маєтку, малий Леонід бігав туди гратися й іноді ставав свідком жорстоких розправ пана над кріпаками, часто заступався за них — і на все життя зненавидів насилля й деспотизм. Початкову освіту Леонід здобув удома: на сьомому році читати навчила мати, писати — пан Родзянко, місцевий священик — арифметики, латинської і грецької мов і, звичайно ж, Закону Божого. У 1840 р. Леоніда відвезли до Полтавської гімназії. Відірваний від родини, він сумував за батьками, рідною домівкою. Туга виливалася в поезії. Так народився перший твір — вірш "Сон". У 1847р. у Полтаві вийшла перша збірка поетичних творів під назвою "Стихотворения Леонида Глебова". Радість гімназиста-шестикласника була короткою: розлючений інспектор гімназії не зміг пробачити хлопцеві, що той посмів друкуватися без його дозволу. Невдовзі Леонід захворів і повернувся до батьків. Гімназія залишилася незакінченою.

Улітку 1848р. Л. Глібов перебував в рідній Хорольщині. Саме в цей час до рук йому потрапили дві книжки — "Кобзар" Тараса Шевченка та "Приказки" Є. Гребінки. Вражений прочитаним, він почав писати українською мовою. Цього ж літа в його зошиті з'являються байки "Вовк і Ют", "Лебідь, Щука і Рак", "Зозуля й. Півень", які були надруковані аж у 1853 році.

У 1849 р. Леонід вступив до Ніжинського ліцею вищих наук. Тут були добрі традиції та мудрі високоосвічені вчителі. Однак нещасливий випадок змусив Глібова перервати навчання: його

батько, переїжджаючи через Дніпро, провалився під лід, застудився й раптово помер. Невдовзі померла й мати. Закінчив ліцей Леонід Глібов уже одруженим чоловіком і знаним байкарем у 1855р.

Потім він учителював: викладав історію та географію у дворянському, училищі містечка Чорний Острів на Поділлі, згодом переїхав до Чернігова, де дістав посаду вчителя географії в чоловічій гімназії. Леонід Глібов був талановитим педагогом, захопленим своїми предметами, делікатною, висококультурною людиною. Він цікаво вів уроки, ніколи не карав своїх учнів.

З 1861 р. він почав видавати газету "Черниговский листок": йому доводилося бути і редактором, і автором, і коректором. Глі-бов-редактор порушував у газеті важливі проблеми того часу, зокрема жіночої освіти, викладання рідною мовою тощо. Свої

дописи вміщував під псевдонімом Простодушний. "Черниговский листок" проіснував до 1863 р., коли Валуєвським циркуляром було заборонено українську мову.

Спеціальним указом Валуєва було заборонено "Черниговский листок" у 1863р. Письменник залишився безробітним, за ним було встановлено суворий нагляд поліції, який тривав понад п'ятнадцять літ. І саме цього року вийшла його збірка "Байки Леоніда Глібова". Наказом попечителя Київського округу 500 примірників видання було спалено на книжковому складі як "вредное издание, которое не должно иметь места в народном училище". У цей же час Глібов пережив смерть улюбленої доньки Ліди. Сам захворів так, що ніхто й не сподівався на одужання, а коли одужав, майже втратив зір. Безробітний і хворий, він поїхав у Ніжин до батьків дружини, де мешкав два роки. Незабаром, Глібова спіткало ще одне горе — померла його дружина. І після всіх цих бід поет надовго замовк,

У 1867р. Леонід Глібов отримав посаду завідувача Чернігівської земської друкарні, яку обіймав до кінця свого життя. Протягом 60—70 рр. він писав мало, загалом прозово-поетичні фейлетони російською мовою під псевдонімом "Непостоянный Сотрудник" та гумористичні вірші за підписом "Капітан Ботви-ван", став душею літературно-мистецького життя Чернігова. Його щотижневі "четверги" охоче відвідували приятелі та шанувальники, літератори й актори. Він виявляв великий інтерес до театрального мистецтва, брав діяльну участь у роботі аматорського театру.

Літературна діяльність Леоніда Глібова активізувалась наприкінці 80-хрр.: налагодились зв'язки з дитячим журналом "Дзвінок", де він публікував свої вірші, загадки, байки й жарти. У 1891р. у Чернігові відбулося урочисте вшанування Глібова

• з нагоди 50-річчя його літературної діяльності. Листи, телеграми, вітання, ювілейні свята на честь митця свідчили про високе визнання його поетичного таланту. Це вшанування надихнуло поета: він написав нові байки.

У 1893 р. стан здоров'я Глібова значно погіршився. Зі спогадів друзів відомо, що з початку цього року він уже не виходив з дому, друкарнею керував через сина Олександра, твори ж продовжував писати під лінійку з лупою. За п'ять днів до смерті поет продиктував близькому приятелеві останню байку "Огонь і Гай", якій судилося стати своєрідним заповітом байкаря.

Леонід Глібов помер 10 листопада 1893р. Похований у Чернігові поблизу Троїцького монастиря.

Завдяки Л. Глібову, одному з найкращих представників різночинної демократичної інтелігенції, українська байка досягла найвищого розвитку. З його ім'ям пов'язане остаточне утвердження в українському письменстві жанру реалістичної байки.

Вихований на кращих зразках російської і української літератур, Глібов виступив не тільки талановитим продовжувачем байкарських традицій своїх попередників. Він був художником-новатором, який відкрив справді нову сторінку історії розвитку цього жанру в українській літературі. Не випадково І. Франко назвав Л. Глібова "найкращим українським байкописом", а його байки вважав "головним титулом заслуги цього талановитого поета".

Перші байки Глібова (50-ті роки) були, по суті, перекладами творів І. Крилова. А на початку 60-х років Глібов уже писав й оригінальні твори — "Вовк і Вівчарі", "Вовк та Ягня", "Лящі" та ін. Деякі він, використовуючи сюжет байок Крилова, докорінно переробляв, змінював ситуації, вводив ліричні відступи (що стало однією з особливостей Глібова-байкаря), пейзажні зарисовки, по-новому формулював мораль, в інших — творчо використовував лише криловську тему, окремі мотиви, образи тощо. У творах цього періоду Глібов узагальнено зображував типові явища дореформеної кріпосницької дійсності. Сатиричне вістря його байок спрямовувалось проти насильства й деспотизму поміщиків, проти несправедливості й беззаконня ("Вовк і Кіт", "Вовк і Вівчарі", "Вовк та Ягня", "Лящі" та ін.). У кращій із них — "Вовк та Ягня" — в яскравих алегоричних образах розкрито взаємини між поміщиками й кріпаками. Лейтмотив байки сформульований у вступі:

На світі вже давно ведеться, Що нижчий перед вищим гнеться. А більший меншого кусає та ще й б'є — Затим що сила є...

Написана за фабулою відомого Криловського твору "Волк и Ягненок", байка Глібова в умовах посилення поміщицького гніту набувала більшої антикріпосницької загостреності, дієвості. Характеризуючи Вовка як соціального хижака, Глібов наділяв його й відповідними визначеннями: "страшений", "здоровенний", — а безправність Ягняти підкреслював емоціональними епітетами: "сердешне", "бідне". З цією ж метою — глибше відтінити гірке становище людини — в заключній частині твору, після того як Вовк "Ягнятко задавив", додано характерний ліричний акорд:

Нащо йому про теє знати.

Що, може, плаче бідна мати

Та побивається, як рибонька об лід:

Він Вовк, він пан... йому не слід...

Ліризм — особлива індивідуальна риса Глібова-байкаря. Ліричні мотиви зустрічалися також у Крилова і Гребінки ("Утята та Степ"). Проте тільки у Глібова ліризм набирав характеру тенденції, він спрямований передусім на поглиблення основного смислу байки. Глібов показав у ряді байок, що за нових соціально-економічних умов, після реформи 1861 р., огидні явища феодально-кріпосницького суспільства були ще досить живучі. Залишились ті самі хижаки-поміщики. Але тепер пани грабують селян "по-новому", з "позицій" запроваджених земств ("Громада", "Ведмідь-пасічник", "Вовк та Зозуля", "Собака й Кінь" та ін.). Нищівну характеристику дає Глібов у байках "Щука", "Пан на всю губу", "Лисиця і Ховрах" тогочасному судочинству, де він показав продажність і підступність суду.

У кращій частині свого доробку Л. Глібов виявив себе уважним художником, знавцем суспільних явищ сучасної йому дійсності, зумів засобами поетичного слова передати значні зміни, що відбувалися в соціально-економічному житті країни напередодні та після реформи, зокрема класове розшарування на селі, занепад поміщицьких господарств. Яскраву картину банкрутства кріпосників, приреченості дворянства відтворив він у байці "Мірошник", де вістря своєї сатири спрямував проти

недбайливих панів, які в умовах занепаду кріпосницької системи терплять повне банкрутство. Мораль байки — осуд не тільки одного Хоми, а всієї тогочасної розтлінної системи, за якої пани "без діла сотні всюди сують. А за недогарок вони людей і лають, і мордують". У цих словах велика правда тогочасного життя та й нинішнього, бо скільки безгосподарних імуших правитимуть країною, стільки не вибратись їй з руїни. З нещадною іронією письменник сказав про них: "Та й диво, що у їх хазяйство піде все на сміх!"

У байках, написаних протягом 70—90-х років, Глібов поряд зі старими темами порушував і нові. Поглиблювалось його світобачення, урізноманітнювалась галерея образів, засоби реалістичного зображення дійсності, зміцнювався зв'язок з народною творчістю. Байкарський доробок Глібова цього періоду органічно впливав на загальне річище розвитку української літератури. Байкар розкривав жорстокість урядовців, тупість титулованих царських чиновників, поміщиків-самодурів ("Лев на облаві", "Жаби", "Кундель" та ін.), гостро висміював владу "золотого мішка" ("Скоробагатько", "Сила"), суспільний індиферентизм консерваторів і ретроградів ("Мальований Стовл"). Засуджуючи соціальну несправедливість, поет продовжував утверджувати чесність і працьовитість простих людей, їхню моральну вищість над експлуататорами.

Незаперечні заслуги Глібова в розвитку поетики байки. Він сміливо розсунув її жанрові межі, урізноманітнив форми, вперше в українській літературі збагатив байку рисами пісні й балади, демонструючи широкі, невичерпні можливості цього найтрадиційнішого літературного жанру.

Байка "Цуцик" відноситься до другого періоду творчості Глібова, в якому порушувалися переважно морально-етичні проблеми. Перо сатирика байкар спрямував на висміювання паразитизму, лакейства, лицемірства, прислужництва, егоїзму. Байка "Цуцик" — кращий твір цього періоду. Вона побудована на діалозі двох собак — Бровка та Цуцика.

Цуцик — кімнатна собачка. Нероба, прислужник, він з гордістю вихваляється перед Бровком своїми лакейськими здібностями, умінням вислужуватися. Сите благополуччя отруїло Цуцика чадом погорди, він тепер зверху, спесиво дивиться на всіх, бо дуже запанів, байдужий до страждань свого колишнього друга. Бровка — дворовий пес. Він стереже добро хазяїна вдень і вночі, за це змушений терпіти знущання, їсти що прийдеться, спати під парканом. Він усвідомлює своє рабське становище, якому не може зарадити, але з огидою ставиться до панського лакея. Бровка справедливо називає своє життя "собачим", бо воно повне приниження, голодування, побоїв та тяжкої праці, але це не вбиває в ньому гідності. Перед Цуциком він не запобігає, не лащить до нього, а навпаки, сміливо нагадує, що той колись був звичайнісіньким щеням.

В алегоричному образі Цуцика автор засудив зрадництво, паразитизм, моральну ницість, плазування панських "цуциків", які заради легкого життя втрачають людську гідність і людську подобу, їм він протиставив Бровка, в алегоричному образі якого втілено риси чесного, щирого, працьовитого трудівника, з високим

почуттям людської гідності, у душі якого визріває протест проти нікчемних і підлих цуциків. Але якщо подивитись на проблематику цієї байки під кутом нашої дійсності то не можна не помітити, що, на жаль, такі "цуцики" мають місце і в нашому "некріпзцькому" суспільстві.

Інтерес до жанру байки не зник в українській літературі й наприкінці XIX — на початку XX ст. Діяльність Глібова— байкаря викликала цілу плеяду послідовників і наслідувачів — Т. Зіньків-ський, М. Кузьменко, Олена Пчілка, Я. Жарко та ін. Але у більшості з них байка втратила виразну сатиричну і соціальну гостроту, якими відзначалися твори Л. Глібова, і нерідко набувала, особливо в Олєда Пчілки, розважального, так би мовити, "дитячого" характеру.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Байки "Жаба й Віл", "Мірошник", "Щука", "Громада", "Цуцик", "Вовк та Ягня", "Муха й Бджола", "Жаба і Віл", ліричні твори "Журба", "Думка", "У степу" ("Як за лісом, за пралісом...").

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар М. Леонід Глібов: негативи, позитиви, маски // Слово і час. — 1997. — № 1.
2. Деркач Б. Леонід Глібов: Життя і творчість. — К., 1982.
3. Пільгук І. Леонід Глібов (До 150-річчя з дня народження). — К., 1977.
4. Деркач Б., Косяченко В. Жанр байки в українській літературі // Українська байка. — К., 1983.